

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Rethinking Javanese Islam. Towards new descriptions of Javanese traditions

Boogert, J.W.P. van den

Citation

Boogert, J. W. P. van den. (2015, November 18). *Rethinking Javanese Islam. Towards new descriptions of Javanese traditions*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/36400>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/36400>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/36400> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Boogert, Jochem van den

Title: Rethinking Javanese Islam. Towards new descriptions of Javanese traditions

Issue Date: 2015-11-18

14. Summary

This dissertation does not deal with Javanese Islam or Javanese religion as such. Instead it analyses the studies of Java that make use of these concepts.

My research starts with an analysis of several theoretical problems related to the concept of Javanese Islam: I look at the way it is used in scholarly literature and what its explanatory power is.

Firstly, I examine the description of Javanese Islam as a syncretist religion comprising of practices and beliefs from Islam, Hinduism, Buddhism, animism and ancestor worship. I argue that applying this concept in order to describe the Javanese religious condition leads us into a logical inconsistency, which may even imply that the Javanese Muslims are either inauthentic or irrational -which is not satisfactory in explanatory terms to say the least.

Secondly, I look at the description of Javanese Islam in terms of assimilation: Javanese pre-Islamic beliefs and practices are said to have been Islamised, i.e. they have been brought in line with the teachings of Islam. This solves the mentioned logical inconsistency, but leaves us with two other issues. Firstly, there is a divide within Javanese Islamic thought itself: what for one Javanese Muslim is an acceptable assimilation is an unacceptable innovation or corruption of Islamic teachings (*bid'ah* and *kuhuraflat*) to another. This implies that there is a risk of calling Javanese Muslims heretics, which again is not a satisfying explanation. Secondly, as assimilation happens after syncretism has already been taking place, “syncretist” Javanese Islam and “assimilated” Javanese Islam refer to two different phenomena. Therefore, the conception of “assimilated” Javanese Islam actually obscures rather than solves the original inconsistency.

Thirdly, many different names have been used to refer to the same phenomenon: religion of the *abangan*, abanganism, *agami jawi*, mystic synthesis, Islam *kejawan*. Moreover, there is a long-running discussion on the nature of this religion -is it Islamic, animist, Hindu-Buddhist, syncretist,

etc.- which still has not been settled. This lack of clarity as to the name and nature of Javanese religion is in itself a serious indication of the theoretical and explanatory problems involved with “Javanese Islam”.

In order to get a handle on these issues I trace the origin of the concept of Javanese Islam. For this purpose, I have analysed the descriptions of religion in Java from the earliest sources up till now. I have focused on the following: terms of description (what is the religion of the Javanese called), on structuring concepts (with which concepts is the description structured), the conceptual framework (within which conceptual context does it make sense to speak of Javanese religion in these terms).

The result is a genealogy that shows a number of things. Firstly, there is a chain of descriptions running from the 15th century up till now. Each new phase builds upon the latter. There are remarkable continuities. Secondly, the discourse on Javanese Islam is a Western one. “Javanese Islam” was never a Javanese term of self-description until it was introduced to the Javanese through social sciences. Thirdly, the main concepts which lent structure to the descriptions of Javanese religion are (religious) belief and (religious) practice. The latter is taken as an expression or embodiment of the former. Fourthly, throughout the genealogy the conceptual framework hinges on two main assumptions: the universality of religion and a hierarchy of the world’s religion from less to more evolved or more abstract. This framework is theological in origin. Fifthly, both the conceptualisation of Javanese Islam in terms of syncretism and that in terms of an assimilation stem from the second half of the 19th century. In both cases these concepts are structured parallel to Christianity, with *slametan* as its core ritual and *ngelmu* as its central beliefs. In both cases the concepts make sense against theological backdrop.

On the basis of these findings I argue the following points. The contemporary discussion on the nature of Javanese Islam -is it syncretist or Islamic- actually repeats (unknowingly) standpoints and arguments from the latter half of the 19th century. The misrepresentation that is Javanese Islam did not come about as a tool of colonial hegemony, but is the result of Christian theology. There is no empirical or theoretical evidence for the existence of syncretist Javanese Islam. It makes more sense to speak of syncretist Javanese Islam as an experiential entity in the experi-

ential world of the West than as an entity in Javanese social and cultural reality.

In order to give more substance to the last point I offer a re-description of three constitutive concepts in the discourse of Javanese Islam, *wis̄ agama*, *slametan* and *ngelmu*, in performative or practical terms. I contrast these with the current descriptions. As a result *agama* is described as tradition (vs. religion); *slametan* as praxis pure and simple (vs. expression of religious belief); *ngelmu* as practical knowledge (vs. religious, spiritual or magical belief). For these re-descriptions I have used the same sources as were available to the mentioned genealogy. I argue that these re-descriptions are consistent and might offer the starting point for building an alternative understanding of Javanese traditions.

Samenvatting

Deze dissertatie handelt niet over Javaanse Islam of Javaanse religie als dusdanig. Zij analyseert daarentegen de studies van Java die deze begrippen aanwenden.

Mijn onderzoek begint met een analyse van de verschillende theoretische problemen gerelateerd aan het concept van Javaanse Islam: ik bestudeer de manier waarop dit begrip gebruikt wordt in de wetenschappelijke literatuur en wat daarvan de verklarende kracht is.

Ten eerste onderzoek ik de beschrijving van Javaanse Islam als een syncretistische religie bestaande uit praktijken en geloven afkomstig van Islam, Hindoeïsme, Boeddhisme, animisme en voorouderverering. Ik betoog dat de beschrijving van de Javaanse religieuze conditie in deze termen uitmondt in een logische inconsistentie, die uiteindelijk zelfs kan impliceren dat de Javaanse Moslims ofwel inauthentiek ofwel irrationeel zijn -hetgeen in termen van verklaring op zijn zachtst gezegd niet bevredigend is.

Ten tweede bestudeer ik de beschrijving van Javaanse Islam in termen van assimilatie: Javaanse pre-Islamitische praktijken en geloven zijn geïslamiseerd, d.w.z. ze zijn in overeenstemming gebracht met de Islamitische leer. Deze beschrijving biedt een oplossing voor de vermelde logi-

sche inconsistentie, maar brengt twee nieuwe problemen met zich mee. Ten eerste is er een kloof binnen het Islamitisch denken zelf: wat voor één Javaanse Moslim een aanvaardbare assimilatie is, is voor een andere Javaanse Moslim een onaanvaardbaar geval van innovatie of corruptie van de Islamitische leer (*bid'ah* en *khurafat*). Dit impliceert het risico de Javaanse Moslim als ketter te bestempelen, hetgeen wederom geen bevredigende verklaring is. Ten tweede vindt assimilatie pas plaats nadat “syncretische” praktijken al een feit zijn. “Syncretistische” Javaanse Islam en “geassimileerde” Javaanse Islam verwijzen dus naar twee verschillende fenomenen. Bijgevolg verhult het concept van “geassimileerde” Javaanse Islam de oorspronkelijke inconsistentie in plaats van dat het deze zou oplossen.

Ten derde, er wordt met de meest uiteenlopende termen gerefereerd naar hetzelfde fenomeen: religie van de *abangan*, abanganism, *agami jawi*, mystic synthesis, Islam *kejawan*. Daarenboven is er een langlopende discussie over de aard van deze religie -is zij Islamitisch, animistisch, Hindoe-Boeddhistisch, syncretistisch, etc.- die tot op heden nog niet beslecht is. Dit gebrek aan helderheid betreffende de naam en aard van Javaanse religie is op zich een ernstige indicatie van de theoretische problemen die “Javaanse Islam” omringen.

Om vat te krijgen op deze kwesties traceer ik de oorsprong van het concept “Javaanse Islam”. Hiertoe analyseer ik beschrijvingen van Javaanse religie, vanaf de vroegste bronnen tot nu. Hierbij focus ik op het volgende: de termen van beschrijving (hoe wordt de religie van de Javanen benoemd), de structurerende concepten (met welke concepten is de beschrijving gestructureerd), het conceptuele kader (binnen welk conceptueel kader is het logisch om in deze termen over Javaanse religie te spreken).

Het resultaat is een genealogie die een aantal zaken aantoonst. Ten eerste is er een ketting van beschrijvingen die loopt van de 15e eeuw tot nu. Hierin bouwt elke nieuwe fase op de vorige. Er zijn opvallende continuïteiten. Ten tweede is het discours over Javaanse Islam een Westers discours. “Javaanse Islam” was geen concept waarmee Javanen zichzelf beschreven, tot de introductie ervan via de sociale wetenschappen. Ten derde, de concepten die structuur verlenen aan de beschrijvingen van Javaanse religie zijn (religieus) geloof en (religieuze) praktijk. De laatste

wordt aanzien als een uitdrukking of belichaming van het eerste. Ten vierde, doorheen de genealogie steunt het conceptuele kader op twee essentiële vooronderstellingen: de universaliteit van religie en de hiërarchie van 's werelds religies gaande van minder naar meer ontwikkeld of abstract. Dit kader is theologisch in oorsprong. Ten vijfde zijn zowel de conceptualisering van Javaanse Islam in termen van syncretisme en in termen van assimilatie ontstaan in de tweede helft van de 19e eeuw. In beide gevallen zijn deze concepten parallel gestructureerd aan Christendom, met *slametan* als het centrale ritueel en *ngelmu* als de centrale geloofsovertuigingen. In beide gevallen zijn de concepten enkel zinvol tegen een theologische achtergrond.

Op grond van deze vaststellingen argumenteer ik het volgende. De hedendaagse discussie over de aard van Javaanse Islam -is deze syncretistisch of Islamitisch- is eigenlijk een (onbewuste) herhaling van standpunten en argumenten van de tweede helft van de 19e eeuw. De misrepresentatie die Javaanse Islam is, ontstond niet als een werktuig van koloniale hegemonie, maar is het resultaat van Christelijke theologie. Er is geen empirisch of theoretisch bewijs voor het bestaan van een syncretistische Javaanse Islam. Het is zinvoller om syncretistische Javaanse Islam te beschouwen als een experiëntiële entiteit in de experiëntiële wereld van het Westen dan als een entiteit in de Javaanse sociale en culturele werkelijkheid.

Ten einde meer inhoud te geven aan dit laatste punt stel ik een herbeschrijving in performatieve of praktische termen voor van drie constitutionele concepten in het discours van Javaanse Islam, namelijk *agama*, *slametan*, *ngelmu*. Ik contrasteer deze herbeschrijvingen met de huidige beschrijvingen. Zodoende wordt *agama* beschreven als traditie (i.p.v. religie), *slametan* als eenvoudigweg praxis (i.p.v. een uitdrukking van religieus geloof) en *ngelmu* als praktische kennis (i.p.v. religieus, magisch of spiritueel geloof). Voor deze herbeschrijvingen maak ik gebruik van dezelfde bronnen die beschikbaar waren voor de vermelde genealogie. Ik argumenteer dat deze herbeschrijvingen consistent zijn en het startpunt zouden kunnen bieden voor de constructie van een alternatief begrip van Javaanse tradities.

